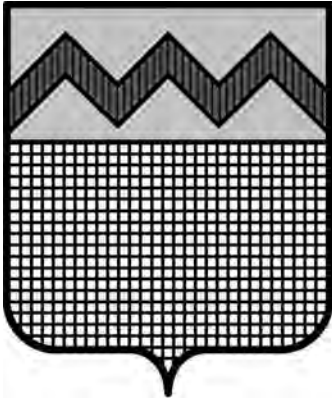

WILLEM VAN AXPOELE, EEN BELANGRIJKE SCHILDER IN HET BEGIN VAN DE 15DE EEUW TE GENT

Wapenschild familie van Axpoele

Willem van Axpoele was een schilder die in het begin van de 15de eeuw werkzaam was te Gent. Hoewel thans deze kunstenaar niet meer zo bekend is, werd hij in zijn eigen tijd zeer hoog gewaardeerd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Gentse schepenen van de keure een beroep op hem en Jan Martins deden om hun vierschaar te versieren met muurschilderingen voorstellende “*De graven van Vlaanderen*”.

De naam van Axpoele verwijst duidelijk naar een toponiem gelegen te Ruislede.

Willem van Axpoele was waarschijnlijk een lid van de adellijke familie, die tot in het midden van de 15de eeuw deze heerlijkheid in het bezit hadden. Deze familie had als

wapen een schild van sabel (zwart) met een hoofd van zilver, dat beladen is met een hoekige dwarsbalk van keel (rood)¹.

Willem van Axpoele

Volgens de Potter zou Willem van Axpoele een leerling geweest zijn van zijn vader Daneel². Dezelfde auteur vermeldde tevens dat deze Daneel van Axpoele in 1381 deken was van de Gentse St.-Lucasgilde³. De Potter baseerde zich op het vervalste gildebok van de Gentse schildersgilde⁴, waarin Daneel van Axpoele vermeld werd in 1375 als meester, in 1379 als gezworene en in 1381 als deken⁵. In deze falsificatie treffen we tevens een Willem van Axpoele, zoon van Daneel, aan die in 1387 opgenomen werd als meester in de Gentse St.-Lucasgilde, waarvan hij in 1399 deken zou geweest zijn. Een tweede Willem van Axpoele wordt hierin vermeld als zoon van Heinric. Deze beeldhouwer zou in 1415 opgenomen zijn als meester en reeds in 1418 de functie van deken hebben uitgeoefend.

Opvallend is wel dat deze fictieve Willems - zoals in originele familiedocumenten - zowel als Axpoele als onder de naam van Axelpoele vermeld wor-

den. Het is duidelijk dat de vervalsers het originele gildeboek gebruikt heeft tijdens het schrijven van de falsificatie. Dit was o.a. de reden waarom in de tweede helft van de 19de eeuw – toen reeds een paar contradicties in verband met dit gildeboek werden vastgesteld – door een aantal auteurs de authenticiteit van deze vervalsing verdedigd werd⁶. Dit betekent een dubbele voorzichtigheid en een grondig onderzoek naar brongegevens.

Daar de naam van Axpoele sporadisch voorkomt in de Gentse archieven en door Willems relatie met de gelijknamige adellijke familie - die reeds in de 13de eeuw in Gent vermeld werd⁷ - is het niet ondenkbaar dat hij een lid was van deze familie. In de 14de eeuw hadden verschillende leden van deze adellijke familie zich gevestigd in de Arteveldestad, waar ze actief deelnamen aan het sociaal en economisch leven van de stad. De plaats waar zij verbleven is niet bekend, maar in de 17de eeuw werd een zeer groot steen in de Gentse Lange Kruisstraat en uitkomende in de Limburgstraat vermeld als “*van audts tijde ghenempt thuis van Axpoele*”. Dit erf was zeer uitgerust “*met alle syne ayssementen, stallynghen, achterhuysen ende toebehoorten*”. Boven de schouw in de grote zaal was er een groot schilderij. We kunnen dit werk niet zonder meer toekennen aan Willem van Axpoele, daar dit steen mogelijk mag vereenzelvigd worden met het in 1488 nieuwe gildehuis van het schildersambacht⁸. Mogelijks werd deze woning geruild voor nog een ruimere woning Den Pauw (thans: hotel Falligan) aan de Kouter, die in 1463 nog bewoond werd door de kunstzinnige Italiaanse bankier⁹ Pieter de Villa¹⁰ en voor de helft tot in 1529 in het bezit was van Margaretha van Axpoele¹¹.

Het was zeker geen uitzondering dat edelen zich bezig hielden met kunst. Ook te Gent treffen we in die periode een aantal edellieden onder de schilders¹² en beeldhouwers¹³ aan.

Indien Willem van Axpoele een lid was van deze nobele familie behoorde hij zeker niet tot de hoofdtak¹⁴.

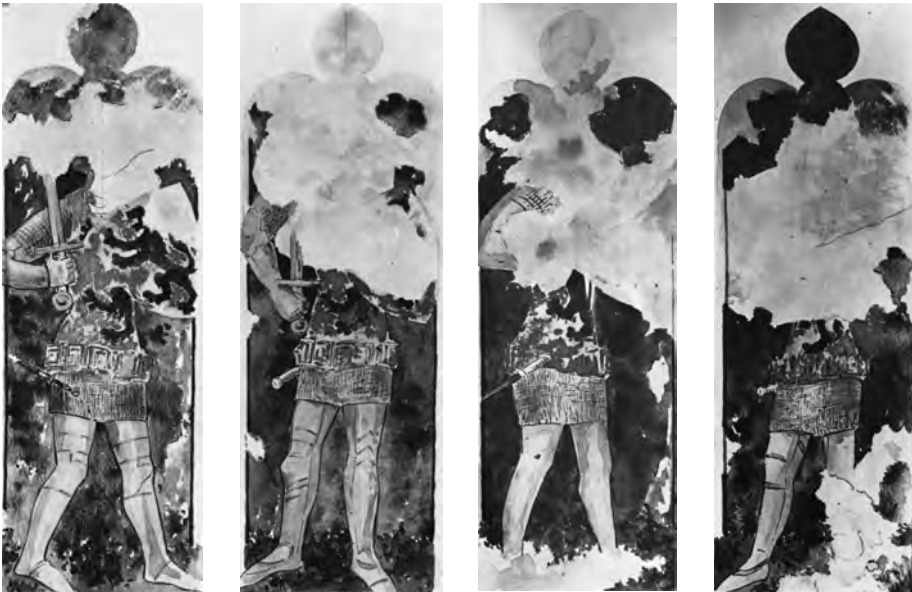
Het oudst bekende document waarin Willem van Axpoele vermeld werd is een schuldbekentenis In 1401 van 10 lb. par., waarbij zich de Gentse glasschilder Jan van Aken zich borg stelde¹⁵.

Op 17 november 1404 vertrouwde Daneel van Lovendeghem zijn zoon Willekine als leerjongen aan Willem van Expoele (Axpoele) toe. Deze leertijd duurde 8 jaar. De eerste 6 jaar moest Daneel 10 s. gro. betalen en de laatste twee 20 s. gro. per jaar¹⁶. De kunstenaar moest naast de opleiding ook instaan voor voedsel en kleding.

Felix De Vigne, Graven van Vlaanderen (1858), kopieën naar Jan van der Asselt (1374): Filips van den Elzas, Boudewijn VII & Margaretha van den Elzas, Boudewijn IX, Ferrand van Portugal & Johanna van Constantinopel.

Op 4 juli 1408 beslisten de Gentse schepen dat Jacop Haghelsteen 3 lb. gro torn. van Jan Alaerde aan Willem van Axpoele moest betalen. Jacop mag deze som in vermindering brengen van de 6 lb. gro. torn. die hij schuldig was aan Jan. Op 25 februari 1408 (n.s. 09) was deze schuld betaald¹⁷.

Camille Tulpinck, Graven van Vlaanderen, kopieën naar Jan van der Asselt (1374): Gewijde van Dampierre, Robrecht van Béthune, Lodewijk van Nevers, Lodewijk van Male.

Op 3 januari 1408 (n.s. 09) verkocht Willem van Axpoele een onroerend goed aan Jacob Haghelsteen voor 8 lb. 10 s. gro.¹⁸. De schuld was volledig afbetaald op 11 februari 1409 (n.s. 10).

Op 25 februari 1409 (n.s. 1410) werd in navolging van de uitspraak van het Doornikse geestelijk gerechtshof de boedelscheiding doorgevoerd van Willem van Axpoele en zijn vrouw Lisbette van Melkenbeke¹⁹.

Op 1 januari 1409 (n.s. 1410) werd Jan van Axpoele, zoon van Daneel, opgenomen als meester in het Gentse schildersambacht. Willem van Axpoele stelde zich samen met de leerlooier Jan vanden Heerweghe borg voor deze opname²⁰. Hoewel wij niet zonder meer de mening van De Busscher²¹ - die deze Jan een broer van Willem noemt - kunnen bijtreden, lijkt een bloedverwantschap zeer aanvaardbaar²².

Het is zeker niet uitgesloten dat we Daneel mogen vereenzelvigen met de broer van Jan, Gillis, Pieter en ridder Philips²³, daar we enkel deze Daneel van Axpoele hebben kunnen terugvinden in de Gentse documenten uit het laatste kwart van de 14de eeuw.

Recent onderzoek op het internet naar genealogische gegevens van Willem van Axpoele, waarin gesteld wordt dat Willem van Axpoele mag vereenzelvigd worden met Willem de Ritsere, alias van Lombeke²⁴ mag verworpen worden. Het gaat hier duidelijk om twee verschillende schilders²⁵.

Voor de opsmuk van haar schepenzaal deed de Gentse magistraat op 3 juni 1419 een beroep op Willem van Axpoele en Jan Martins. De bestaande muurschilderingen met als voorstelling de graven van Vlaanderen moesten vernieuwd worden²⁶. Voor de uitvoering van deze schildering werd heel wat bladgoud gebruikt²⁷. Samen met het bladzilver en pigmenten zoals azuurblauw zal deze schildering een rijkelijke indruk gegeven hebben.

Het geheel moest klaar zijn voor 1 oktober m.a.w. deze kunstenaar kregen vier maanden voor deze opdracht. Herhaaldelijk werd in het contract vermeld dat zij gebruik moesten maken van goede olieverven “*sonder faetelike corrosive*” (= bijtende stoffen). Mogen we daaruit afleiden dat de oude schilderingen in slechte staat verkeerden door het gebruik van kwalitatief minder goede materialen? De muurschildering in het Gentse Groot-Vleeshuis met als voorstelling “De geboorte van Christus” daterende uit 1448 heeft een zeer goed beeld van het gebruik van deze techniek²⁸. Deze laatste muurschildering werd gebaseerd op een falsificatie toegeschreven aan Nabur Martins²⁹, de volgens Marcus van Vaernewijk zoon van Jan. Zoals Nabur³⁰ was ook Jan Martins³¹ een zeer gewaardeerd kunstenaar, die zelfs werkzaam was voor het Bourgon-

dische hof³².

De uitvoering van de schilderijen in het Gentse stadhuis werd reeds in het begin van de 19de eeuw opgemerkt³³ dankzij het bewaard gebleven contract tussen de schilders en drie ontvangers van het Gentse stadsbestuur. We hebben hierdoor een zeer goed beeld van de uitvoering³⁴. Nochtans leidde de interpretatie van deze overeenkomst tot een hevige discussie. Het contract vermeldt vooreerst dat de oude gravenreeks opnieuw moest geschilderd worden. Hoewel geen enkel document gevonden is in verband met deze eerste schilderijen³⁵ moeten deze vervaardigd zijn na de bouw van het schepenhuis van de keure (1320- 1323)³⁶. Van Werveke beweert zonder bewijsstelling dat deze graven geschilderd werden in de tweede helft van de 14de eeuw³⁷. De Busscher noemt de auteur er van de fictieve Daneel van Axpoele, de zgn. vader van Willem³⁸.

Filips de Goede omringd door wapenschilden, kopie naar verdwenen muurschildering in het voormalig schepenhuis van de keure; Gent, Universiteit bibliotheek, Handschrift van Crombrugge-Loovelde, G.1926.

Deze schildering moesten aangebracht worden in de schepenkamer die fungeerde als vierschaar en eertijds gelegen was op de hoek van de Hoogpoort en de Botermarkt. Zij moesten aangebracht worden op de reeds aangebrachte *voeren* (= bezetting met kalkmortel) van de *weeghe* (= muren). De stad stond ook in voor de stellingen. De schilders moesten echter zelf instaan voor een gesso met loodwit.

De graven werden geplaatst in een *metselrie*, dit kan zowel een gemetselde, een gebeeldhouwde of een geschilderde nis zijn. Martens (o.c.) en Van Tyghem (o.c.) zijn van mening dat hier ging om een geschilderde omlijsting. Sommige graven waren met hun echtgenote afgebeeld. Op de achtergrond werden poorters of taferelen uit het leven van de graaf weergegeven. Bij Boudewijn Hapkin werd de eigenhandige terechtstelling door verhangning van enkele edelen afgebeeld en bij Karel de Goede was de uitbeelding van zijn moord weergegeven³⁹.

Voor "*elken parcke*" (= voorstelling) ontvingen de kunstenaars 6 schellingen. De betaling gebeurde in twee termijnen, waarbij de schilders de eerste maal 3 ponden ontvingen en de tweede maal 6 ponden en 6 schellingen, m.a.w. in het totaal 9 ponden en 6 schellingen. Dit betekent dat de kunstenaars 31 grafelijke taferelen schilderde. De reeks nam dus een aanvang met de legendarische Forestiers bijgevolg begon men met Liederic de Buc en eindigde men met Filips de Stoute en Margaretha van Male⁴⁰. Onder de portretten moest net zoals in Kortrijk de regeertijd van de graven vermeld worden. Hier wordt verwezen naar de gravenreeks die de Gentse hofschilder Jan van der Asselt in 1374 aanbracht in de St.-Catharinakapel van de Kortrijkse O.-L.-Vrouwkerk. Deze reeks werd in 1859 herontdekt. De schilderingen werden van de muren verwijderd en ondergebracht in de Brussels Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, waar zij thans zoek (vernield?) zijn geraakt. Gelukkig kennen we deze voorstellingen door kopieën die door De Vigne en Tulpinck werden gemaakt⁴¹.

Naast de gravenreeks moesten de schilders ook een Kruisbeeld boven de vierschaar schilderen. Zij kregen daarvoor 12 schellingen.

Pas in 1431-1432 werd het portret van de in 1419 vermoorde Jan zonder Vrees door Jan Martins toegevoegd⁴². Voor deze schildering ontving de kunstenaar 5 ponden, wat het 17-voudige was van de eerste betaling. Waarschijnlijk moest de kunstenaar de schildering niet "*vermeken*" of herschilderen zoals in het bovenstaande geval, maar een volledig nieuw werk leveren.

Op een onbekend tijdstip werd ook het portret van Filips de Goede aan de reeks toegevoegd. Bij afbraak van de schepenkamer in 1517 werd dit portret

Rogier van der Weyden(? of Jan van Eyck) (kopie), Portret van Philips de Goede
Antwerpen, koninklijk Museum voor Schone Kunsten.

uit de muur gekapt en ondergebracht naar het huis van Filips de Grutere⁴³. We kennen deze voorstelling door getekende kopieën die teruggaan naar de verzameling van de bekende Gentse familie De Grutere. Op één van hen herkennen we Filips de Goede omringd door wapenschilden en deze heeft als bij-schrift:

*Effigies Philippi cognomento boni filij Joannis qui primus sacrosanctum aurei
velleris ordine instituit.*

*Anno domini M^oVc XVIIJ in consulate Domini Philippi de Gruutere equitis
aurati, cum dirveretur domus senatoria gandesis ut operosius instauratur
evulsa est eiusdem jussu haec imago cum bona macerei parte, cui adpicta fue-
rat et in domum eius translatum Aultre naray*

Hoewel het problematisch is om uit te maken of deze gekopieerde voorstel-

ling nauwgezet terug gaat op het origineel valt toch op dat het archetype aansluit bij een voorstelling van een verloren geraakte schildering van Rogier van der Weyden. We kennen dit portret door geschilderde kopieën te Gotha, Madrid, Antwerpen en Berlijn⁴⁴ en een getekende reproductie in het Cabinet des dessins van het Louvre te Parijs⁴⁵.

Dhanens⁴⁶ is van mening dat het verdwenen origineel niet van der Weyden is, maar van Jan van Eyck. Indien zij gelijk heeft, bestaat de mogelijkheid dat dit muurfragment geschilderd werd door Jan van Eyck. De uitvoering ervan kan dan samenvallen met het verblijf van deze schilder te Gent, de periode toen hij het Lam Gods (Gent, St.-Baafskathedraal) voltooide⁴⁷. We mogen deze voltooiing plaatsen na zijn reis naar Portugal (1430) - daar er zuiderse plantengroei op het Gentse retabel afgebeeld is⁴⁸ - en voor de inhuldiging op 6 mei 1432 van de Vydtkapel⁴⁹. In die periode (1431) werd Gent door de hertog uitgekozen als onderhandelingsplaats om een einde te maken aan de 100-jarige oorlog tussen Frankrijk, Engeland en Bourgondië. Reeds hebben we er op gewezen dat Jan van Eyck hoogstwaarschijnlijk hierbij betrokken werd⁵⁰. Dit zou betekenen dat de schilder in de eerste plaats niet naar de Arteveldestad gekomen was om het retabel af te werken, maar als diplomaat van de hertog⁵¹. Het is zeer goed verstaanbaar dat met oog op deze onderhandelingen aan de gravenreeks van het stadhuis het portret van Filips de Goede werd toegevoegd. Dat deze schildering gebeurde door de hofschilder van de hertog die in de stad verbleef is niet ondenkbaar. In deze optiek is hetzelfde zeer goed verstaanbaar dat in die periode door een ander schilder het portret van Jan zonder Vrees aan de reeks werd toegevoegd om ook dat van Filips de Goede aan de reeks te kunnen toevoegen. Het zou dan ook zeer goed begrijpbaar zijn indien dit portret van de hand was van Jan van Eyck dat men juist dit fragment wilde bewaren. Een bezwaar tegen deze theorie is het kapsel met de kalotvormige pruik dat volgens de kroniekschrijver aan het Bourgondische hof Olivier de la Marche pas in 1461-1462 op aanraden van de geneesheren door de hertog gedragen werd⁵². Overtuigend is deze vermelding niet daar we deze haarsnit reeds voor 1450 aantreffen o.a. op de dedicatie-miniatuur in de *Chroniques du Hainaut* van omstreeks 1447⁵³ en zelfs in de *Merveilles du monde* van 1409-1415⁵⁴. Door de ketting van de orde van het Gulden Vlies mogen we het portret na 1430 dateren. Sonkes dateert het archetype van dit portret in het tweede kwart van de 15de eeuw⁵⁵.

Volgens Van Acker⁵⁶ steunde de 16de eeuwse Antwerpse graveur Pieter Balten zich o.a. op de Gentse gravenreeks toen hij een gelijkaardige reeks graveerde. Deze graficus kon onmogelijk de originele schildering als voorbeeld genomen hebben, daar hij amper 17 jaar was toen de Gentse schepenzaal gesloopt werd.

Volgens Van Acker zou de aquarel met als voorstelling de graven van Vlaanderen in de Bollaertskamer van het Gentse stadhuis, die in 1696 door Gilis le Plat gerestaureerd werd, een kopie zijn naar de schilderijen van Martins en van Axpoele. Dit wordt echter door geen enkel document bevestigd. Zoals bij de Gentse portrettenreeks vertonen ook Baltens graven-taferelen op de achtergrond kleinere taferelen, o.a. de door Boudewijn Hapkin opgehangen edelen. Verder vertonen enkele portretten verwantschap met een schilderij voorstellende de graven van Vlaanderen (Gent, STAM), dat afkomstig is uit de Gentse St.-Pietersabdij. De stelling van Van Acker kunnen we echter niet direct bijtreden daar de afbeelding van Filips de Goede getooid met een tulband afwijkt van de gekende voorstelling die zich in de 16de eeuw in de verzameling van de Grutere bevond.

Over de verdere lotgevallen van de Gentse portrettenreeks zijn we goed ingelicht.

Opvallend is de herhaaldelijke opknappingsbeurten van deze gravenreeks in 1427-28, in 1445-1446 door kastelein van de Keure, Pieteren van der Straten en in 1483 door "*Betkine, djoncwijf vander castelleyn vander kuere*"⁵⁷. Deze gravenreeks verdween bij de afbraak van het oude schepenhuis in 1517.

Na de werkzaamheden in het Gentse stadhuis hebben we geen enkel document nog teruggevonden in verband met Willem van Axpoele.

Als laatste vermelden we hier de werkzaamheden aan het retabel op het hoogaltaar in de kerk van Ruislede. Op 5 augustus 1430 verbonden zich de Gentse schilders Jan van Coudenberghe en Marc van Ghistele tegenover de heer van Axpoele en de kerkmeesters van Ruislede om dit houten retabel te vergulden en te polychromeren. Verder moesten zij dit altaar voorzien van zijvleugels. De schilders moesten ook instaan voor het transport van dit retabel⁵⁸.

Gebaseerd op een glasraam met de kwartierstaten in de van Axpoelekapel in de kerk te Ruislede meende Gailliard (1540-1560) dat de opdrachtgever van dit retabel een lid van de familie van Axpoele was, die gehuwd was met een lid uit de nobele familie Bretagne, alias van Stavele⁵⁹.

Braet heeft aangetoond dat het hier niet gaat om het wapen van de familie van Stavele (in hermelijn een schijnbalk van keel), maar om het gelijkend wapenschild van de familie Clockman (in hermelijn een ingeschulpte schuinbalk van keel). Deze alliantie heeft betrekking op Gerard II van Axpoele die gehuwd was met Margaretha Clockman, dochter van Jan en Paulina Sersanders⁶⁰.

Besluit

Door de terugvinding van het contract tussen Willem van Axpoele en Jan Martins enerzijds en de stad Gent anderzijds in het begin van de 19de eeuw werd het belang van beide kunstenaars vroegtijdig beschreven. De vervalsing van het Gentse gildeboek waarbij deze kunstenaar talrijke keren vermeld werden, had als gevolg dat kunsthistorici in de 20ste zich nimmer inlieten met deze en ook andere Gentse kunstenaars. Het gevolg van deze was dat de Gentse middeleeuwse kunst amper bestudeerd werd.

Rudy van Elslande

NOTEN

- ¹ Gent, Rijksarchief, Algemeen Familiefonds, nr. 6724, f° 8
- ² DE POTTER F., Gent, van den oudsten tijd tot heden Geschiedkundige beschrijving der stad, dl. V, in: Geschiedenis van de Gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Flandra Nostra, Torhout 1989, blz. 216.
- ³ DE POTTER F., o.c., blz. 608.
- ⁴ VANDER HAEGHEN V., Mémoire sur des documents faux relatifs aux anciens peintres, sculpteurs et graveurs flamands, Gent 1898, blz. 138.
- ⁵ DE BUSSCHER E., Recherches sur les peintres gantois des XIVe et XV siècles, indices primordiaux de l'emploi de la peinture à l'huile à Gand, Gent 1859, blz. 195.
- ⁶ Ibidem.
- ⁷ Een Agnes van Axpoele huwde de Genuese bankier Opicius Adornes (Genua ca. 1240 – Gent 1307); VAN DYCKE L., Recueil héraldique avec des notices généalogiques et historiques sur un grand nombre de familles nobles et patriciennes de la ville et du franconat du Bruges, Brugge 1851, blz. 3.
- ⁸ DE POTTER F., Gent, van den oudsten tijd tot heden Geschiedkundige beschrijving der stad, dl. V, in: Geschiedenis van de Gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Flandra Nostra, Torhout 1989, blz. 122-123.
- ⁹ Cf. VAN ELSLANDE R., De geschiedenis van de Vyt-Borluutfundatie en het Lam Gods, in: Ghendtsche Tydinghen, 15de jg., 1986, blz. 169.
- ¹⁰ Gent, Stadsarchief, Jaarregister van de keure 1463-1464, f° 19.
- ¹¹ Gent, Stadsarchief, Jaarregister van de keure 1528-1529, f° 108.
- ¹² O.a. Gerard van Crombrughe; VAN ELSLANDE R., Lieven van Lathem, een onbekende belangrijke kunstenaar uit de 15de eeuw, in: Scheldeveld, jb. XXI, 1992, blz. 132; VAN ELSLANDE R., Daneel De Rycke, De Gentse schilder (ca. 1415-1474), in: Ghendtsche Tydinghen, 1997, nr. 3, blz. 142.
- ¹³ VAN ELSLANDE R., Marcus van Vaernewijck, de beeldhouwer (vader van Marcus, kroniekschrijver), in: Ghendtsche Tydinghen, 24ste jg., 1995, nr. 1, blz. 23-31.
- ¹⁴ BRAET M., De heerlijkheid Axpoele en haar heren en vrouwen, in: Oud Ruysselede, XX, 2003, blz. 31.
- ¹⁵ VAN ELSLANDE R., Het Land van Waas in relatie tot de laatgotische Gentse kunst, in: Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, dl. CX, 2007, blz. 108.
- ¹⁶ VAN ELSLANDE R., Daneel Rutaert, alias van Lovendeghem, beeldhouwer, wijnhandelaar of mecenas?, in: Ghendtsche Tydinghen, 41ste jg., sept-okt. 2012, nr. 5, blz. 377.

- ¹⁷ Gent, Stadsarchief, Jaarregister van de keure 1407-1408, f° 55.
- ¹⁸ Gent, Stadsarchief, Jaarregister van de keure 1408-1409, f° 22.
- ¹⁹ Gent, Stadsarchief, Jaarregister van de keure 1409-1410, f° 42v°.
- ²⁰ Kenlic zij allen lieden dat Jan van Axpoele, fs. Daneels, commen es voor scepenen vander kuere in Ghent, kende ende lijde dat hij sculdich es Pietren van Berevelt, dekin vanden schilders, in den name vander vorseide neeringhen, de somme van xxxiiij s. gr. torn. te betaelne xiiij s. te lichtmesse, ende xx s. gr. te alfougste, al eerstcommende, ende waert der vors. Neeringhe van noede, ende soet eer te doene hadde, s osoude de vors. Jan eer betalen, ende het sijn borghen over hem, ende elc over al, Willem van Axpoele, ende Jan vanden Heerxeghe, cordewanier, Actum prima januarij 1409. Gent? Stadsarchief, Jaarregister van de keure, f° 36v°. Hoewel in de acte niet vermeld wordt dat het hier om een aankoop van vrijmeesterschap gaat, neemt Van der Haeghen (o.c.) aan door de gelijkaardige stipulaties deze formule de stereotype akte verving.
- ²¹ DE BUSSCHER E., o.c., blz. 173.
- ²² In de Gentse documenten uit het begin van de 15de eeuw treffen we enkel deze twee schilders aan die deze familienaam dragen.
- ²³ DE GHELLINCK D'ELSEGHEM VAN VAERNEWYCK, Chartres et documents concernant le famille van Vaernewyck, vol. I, Gent, 1894-1913, blz. 340-1.
- ²⁴ <http://www.biografischportaal.nl/persoon/72004262>;
[http://www.rkd.nl/rkddb/\(S\(mmsxhxcntbmdlhlehpn3rkj3\)\)/detail.aspx](http://www.rkd.nl/rkddb/(S(mmsxhxcntbmdlhlehpn3rkj3))/detail.aspx)
- ²⁵ VAN ELSLANDE R., Het glasraam van Jan van Heethuyse voor de hertoglijke kapel te Ninove (1397), in: Het land van Aalst, 45ste jg, 1993, nr. 3, blz. 210-211; VAN ELSLANDE R., Hertog Filips de Goede liet het Gentse Prinsenhof rijkelijk opsmukken, in: Ghendtsche Tydinghen, 25ste jg., 1996, dl. I, blz. 51-52, 54; VAN ELSLANDE R., De laatgotische Gentse kunst in het graafschap Vlaanderen ten oosten van de Schelde, in: Het Land van Aalst, 59ste jg, 2007, nr. 2, blz. 82; VAN ELSLANDE R., De van Eyck's te Gent V: Leerlingen en medewerkers (2e deel), in: Ghendtsche Tydinghen, 14de jg. 1985, nr. 1, blz. 33; VAN ELSLANDE R., De vijftiende-eeuwse Gentse kunst in de Vier Ambachten , in: Over den vier Ambachten, Kloosterzande, 1993, blz. 1015.
- ²⁶ 1418-1419, Item, gheleent Willem van Axpoele ende Janne Martins up haerlieder tasweerc vanden graven te vernieuwen int scepenhuus 3 lb. gr.; VAN TYGHEM F., Het stadhuis van Gent Voorgeschiedenis-Bouwgeschiedenis-Veranderingswerken-Restauraties-Beschrijving-Stijlanalyse, dl. II, in: Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Academiae Analecta, Klasse der Schone Kunsten, 40ste jg., nr. 2, Brussel 1978, blz. 53.
- ²⁷ 1419-1420: Item Willem van Axpoele en Jan Martins betaelt van haren taswerke van den graven te makene int scepenen huus 6 lb. 6 s. gr.; VAN TYGHEM F., Het stadhuis van Gent Voorgeschiedenis-Bouwgeschiedenis-Veranderingswerken-Restauraties-Beschrijving-Stijlanalyse, dl. II, in: Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Academiae Analecta, Klasse der Schone Kunsten, 40ste jg., nr. 2, Brussel 1978, blz. 55.
Item betaelt Pieteren vander Pale van 225 gouds van elken 100, 2 s. 3 d. gr. daer de graven jnt scepenen huus mede verghult waren. Comt 3 lb. 3 s. 4 d. gr.
- ²⁸ VAN ELSLANDE R., De geboorte van Christus in het Groot Vleeshuis, in: Ghendtsche Tydinghen, 11de jg., 1982, blz. 99-108.
- ²⁹ VAN ELSLANDE R., De geboorte van Christus in het Groot Vleeshuis, in: Ghendtsche Tydinghen, 11de jg., 1982, blz. 99-108.
- ³⁰ VAN ELSLANDE R., Nabur Martins, de belangrijkste Gentse schilder uit het midden der 15de eeuw, in: Ghendtsche Tydinghen, 25ste jg., 1996, blz. 190-202.

- ³¹ Marcus van Vaernewijck noemde Nabur de zoon van Jan Martins; VAN VAERNEWIJCK M., *De historie van Belgis*, uitg. Gent, 1829.
- ³² VAN ELSLANDE R., Hertog Filips de Goede liet het Gentse Prinsenhof rijkelijk opsmerken, in: *Ghendtsche Tijdinghen*, 25ste jg., 1996, dl. I, blz. 52.
- ³³ DIERICX C.L.M., *Mémoire sur la ville de Gand*, Gent, 1815, vol. II, blz. 73-74.
- ³⁴ Kenlic zij allen lieden dat Jan Sersijmoens, Jan Willaert ende Pieter Weijtjer, ontfanghers vander stede van Ghendt in dese'n tijt, hebben besproken ende ghemaect in den name vander stede van Ghend, zeker voerwaerde jeghen Willem van Axpoele ende Janne Martins, vrie scilderen inde stede van Ghendt, te vermakene van scilderien de ghefigureerde graven voeren int scepenhuus vander kuere: emmer voeren de weeghe, daer zij werken sullen de vornoemde graven, verplaestert ende wel bereet sijnde tharen wercke, sonder haren cost, ende daer naer tvelt daer de vorseide graven ghefigureert sullen zijn, sal bereet werden binnen vornoemden scilders met purmieren van loetwitte van goeder olieverwen, naer den eesch vanden wercke, sonder fautelike corrosive der in te doene; ende sullen voert de vornoemde figuren vanden Grave ende metselrie der toe dienende, ende al dat den wercke ancleven mach, wercken met goeder olieverwen, naer den eesch vanden wercke, eersamelic ende alsoet behoert ghewrocht te sine; ende de parketten vanden battaelgen also zij daer ghefigureert staen, de ghelike te makene, te wetene de figure vanden Grave Karele als oet staa in gheliken ende sosij de poerteren met haren wapinen also zij daer verwapent staan, ende alle Andre achtervolghende also zij daer ghefigureert staen. Ende daer sullen zij scriven elcx carnatioen, hoe langhe zij regeerden, ghelijc dat te Curtrijcke staet: emmer al vornoemde weerc ghetrauwelic ende dueghdelic te leverne naer den eesch vanden wercke ende alsoet behoert gewrocht te sine. Dies sullen de vorseide weerclieden hebben van elken Grave in sine metselrie besloten ende verwapent van finer verwen van goude ende goeden assuere, ende alle Andre verwen achtervolghende alsoet behoert, ute ghedaen den maelge, arnassche ende andren witten blickenden wapenen, (die) sullen zijn van witten foelgen, dicke ghesleghen naer den eesch vanden wercke, de somme van zes scellingen gr. tornois; emmer wel verstaende dat elke battaelge ende elke vrouwe met haren Grave, Boudin Hapkins justicie, sgraven Karels figure elc gherekent es voer eenen Grave besloten in sijn parket, de stede daerof betalende zes scellinghen groten alsoe vorseit van elken parcke vornoemt. Ende eist scepenen ghelieflic truciix boven der vierscaren te doene vermakene, dat de weerclieden dat sullen moeten doen naer tghelike weerc vanden crucifixe alsoet nu staet, waer af de stede ghelden sal de somme van twalet scellingen groten tornois; ende de stede sal leverne den vornoemden weerclieden stallagen, sonder haren cost; ende tghesleghene gout datmen verhuerbueren sal an de beelden, an de graven ende eldre, daert behoeren sal, naer den eesch vanden wercke. Ende dit vorseide weerc hebben Willem ende Jan vornoemt ghelooft te weerkene, wel ende deughdelic te doene, sonder fraeude volcommen te sine, onthier ende sente Bamesse (= 1 oktober) naestcommende. Actum tertia die junii a^o 1419; Diericx, blz. 73-74.
- ³⁵ MARTENS M.P.J., Enkele middeleeuwse muurschilderingen te Gent, II Gegevens op basis van documenten, in: *Handelingen der Maatschappij van Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, XL (1986), blz. 53-59.
- ³⁶ VAN TYGHEM F., o.c., vol I, blz. 61.
- ³⁷ A. VAN WERVEKE, De muurschilderingen in het schepenhuis van de Keure voorstellende de gewapende neringen en gilden (XIVe eeuw), in: *Annales du cercle historique et archéologique de Gand* / "Handelingen van den Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Gent", VII, 1899, blz. 70.
- ³⁸ DE BUSSCHER E., Axpoele (Guillaume Van), in: *Biographie Nationale*, dl I, 1866, kol. 570.

- ³⁹ VAN ELSLANDE R., De heren van Nevele en van Wervik vanaf 1067 tot 1300, in: *Het Land van Nevele*, 41ste jg., juni 2010, nr. 2, blz. 8.
- ⁴⁰ Een overzicht van deze graven vinden we terug in de 15de eeuwse verhandeling van Jan van Dixmude, Ditsde cronike ende genealogie van de prinsen ende graven van den foreerste van Buc, dat heet Vlarnderlant van 836 tot 1436, in: *Manuscript van Ieper* (Ieper, uitg. Lambin, 1836, blz. 335).
- ⁴¹ VAN ELSLANDE R., Jan van der Asselt, hofschilder van Lodewijk van Male, in: *De Leiegouw*, 29ste jg., 1987, nr. 7, blz. 420-444.
- ⁴² VAN TYGHEM F., o.c., II, blz. 65.
- ⁴³ Deze voorstelling in varianten treffen we tevens aan in andere documenten voor leden van de Gentse familie De Grutere. Voor deze documenten cf. DUVERGER J., *Het grafscript van Hubert van Eyck en het quatrain van het Gentsche Lam Godsretabel*, Met appendix E. Bontinck, *Natuurwetenschappelijk onderzoeken van de opschriften en de lijst van het Lam Godsretabel*, in: *Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België Klasse der Schone Kunsten*, Antwerpen-Utrecht 1945, blz. 42-43.
- ⁴⁴ VAN LUTTERVELT R., *Les portraits de Philippe le Bon*, in: *Les Arts Plastiques*, 1951, nr. 3, blz. 182-196.
- ⁴⁵ BESANCON J., *Les dessins flamands du XVe au XVIe siècle*, Parijs, 1951, blz. 100 identificeerd de voorgestelde niet.
- ⁴⁶ DHANENS E., *Van Eyck*, Antwerpen 1980.
- ⁴⁷ VAN ELSLANDE R., *Bevernaar Joos Vyt, diplomaat van Filips de Goede*, in: *Het land van Beveren*, 31ste jg., 1988, nr. 3, blz. 108-112.
- ⁴⁸ VAN ELSLANDE R., *De van Eycks te Gent*, in: *Ghendtsche Tydinghen*, 12de jg., 1983, blz. 151-165.
- ⁴⁹ VAN ELSLANDE R., *De geschiedenis van de Vyt-Borluutfundatie en het Lam Gods*, in: *Ghendtsche Tydinghen*, 14de jg., 1985, nr.6, blz. 342-348.
- ⁵⁰ VAN ELSLANDE R., *De van Eyck's en het Prinsenhof te Gent*, in: *Ghendtsche Tydinghen*,
- ⁵¹ VAN ELSLANDE R., *De van Eyck's te Gent III: Hun oeuvre*, in: *Ghendtsche Tydinghen*, 13de jg., 1984, blz. 29-39.
- ⁵² BEAULIEU M. – BAYLE J., *Le costume en Bourgogne de Philippe le Hardi à Charles le Téméraire*, Parijs, 1956, blz. 13.
- ⁵³ Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België, Ms 9242-4.
- ⁵⁴ Parijs, Bibliothèque Nationale, Ms f 2810.
- ⁵⁵ SONKES M., *Dessins du XVe siècles: groupe van der Weyden, Essai de catalogue des originaux du maître des copies et des dessins anonymes inspirés par son style*, Brussel 1969, blz. 175-176, nr. C44, ill. XXXVII.
- ⁵⁶ VAN ACKER K.G., *Iconografische beschouwingen in verband met de 16de eeuwse gegraveerde 'portretten' der graven van Vlaanderen*, in: *Oud Holland* 83ste jg., 1968.
- ⁵⁷ VAN TYGHEM F., o.c., II, blz. 52.
- ⁵⁸ VAN ELSLANDE R., *Het retabel van Philips Clincke en Jan van der Bruggen voor de kerk van Mere (1485)*, in: *Mededelingen van de Heemkundige Kring van Erpe-Mere*, 31ste jg., jan. 1991, nr. 1, blz. 6.
- ⁵⁹ GAILLARD C., *Antiquiteiten Sepulturen Annotatien en(de) genealogieen van Vlaanderen gheschreven anno 1540 et post door mijn heer Corn(elis) Gaillard Ridder*; Parijs, Bibliothèque nationale de France, Ms. Néerlandais, nr. 75, f°. 37v^o - 38.
- ⁶⁰ BRAET M., *De heerlijkheid Axpoele en haar heren en vrouwen*, in: *Oud Ruysselede*, XX, 2003, blz. 31-32.